

ЛИЛИК В. А.,
аспірант юридичного факультету
(Приватний вищий навчальний заклад
«Львівський університет бізнесу
і права»)

УДК 343.98

СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЦІЛЬОВОГО ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ, ВИДІЛЕНИХ НА РОБОТУ З ВІДХОДАМИ

Стаття присвячена дослідженню слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування нецільового використання бюджетних коштів, що виділяються на роботу з відходами. Аналізуються викладені в юридичній літературі погляди на поняття слідчої ситуації як елемента окремої методики розслідування злочину. Подані слідчі ситуації початкового етапу розслідування нецільового використання бюджетних коштів, що виділяються на роботу з відходами.

Ключові слова: бюджетні кошти, етап розслідування, криміналістика, кримінальне правопорушення, методика розслідування, слідча ситуація.

Статья посвящена исследованию следственных ситуаций, возникающих на начальном этапе расследования нецелевого использования бюджетных средств, выделяемых на работу с отходами. Анализируются изложенные в юридической литературе взгляды на понятие следственной ситуации как элемента частной методики расследования преступления. Приведены следственные ситуации начального этапа расследования нецелевого использования бюджетных средств, выделенных на работу с отходами.

Ключевые слова: бюджетные средства, этап расследования, криминалистика, криминальное правонарушение, методика расследования, следственная ситуация.

The article is devoted to the investigation of investigative situations that arise at the initial stage of the investigation of non-targeted use of budget funds allocated for work with waste. The views expressed in the legal literature on the notion of an investigative situation as an element of a separate method of investigation of a crime are analyzed. The investigative situations of the initial stage of the investigation of non-targeted use of budget funds allocated for work with waste are given.

Key words: budget funds, stage of investigation, criminalistics, criminal offense, investigation technique, investigative situation.

Вступ. Важливим питанням сьогодення для правоохоронних органів залишається питання протидії економічним злочинам, зокрема, у сфері використання бюджетних коштів. Їх неефективне, нецільове використання та розкрадання є одним із найбільш небезпечних різновидів злочинів у сфері економічної діяльності, ефективна протидія якому вимагає створення дієвих методик розслідування. Без належного адміністрування й захисту державних фінансів неможливе реальне забезпечення прав і свобод людини та громадянина, зовнішня й внутрішня безпека держави, надання соціальної допомоги населенню, охорона довкілля.

Останніми роками ця проблематика відображена в криміналістичних дослідженнях, якими займалися В.В. Василичук, П.І. Зінов, В.В. Кікінчук, А.М. Меденцев, В.А. Нечитайло, В.М. Руфанова, Р.Л. Степанюк, В.В. Черней, С.С. Чернявський та інші. Однак низка питань залишається недостатньо висвітленою або сформульовані положення є спірними й потребують уточнення. Це, зокрема, стосується слідчих ситуацій початкового етапу розслідування у сфері використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття особливостей типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування зазначеного виду злочину.

Результати дослідження. У криміналістичній літературі, присвяченій проблематиці слідчих ситуацій, уживається кілька термінів для позначення цього поняття – «слідчі ситуації», «типові слідчі ситуації», «окремі слідчі ситуації». Тому вважаємо за необхідне сказати кілька слів із цього приводу.

Розвиток учення про слідчі ситуації в науці криміналістиці тісно пов'язаний із дослідженням проблем криміналістичної методики, в якій вони розглядаються як конструктивний елемент окремих методик розслідування. Зазвичай поняття «слідчі ситуації» прийнято розуміти в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні для тлумачення слідчої ситуації використовується значна кількість складових елементів і під нею розуміється сукупність усіх факторів, у яких відбувається розслідування злочину. Прихильники вузького підходу до тлумачення слідчої ситуації (С.Н. Чурилов, В.М. Строганов) розглядають її як сукупність інформації доказового та допоміжного характеру про злочин, якою володіє слідчий на визначений момент досудового розслідування. Як правильно зауважує І.В. Калініна, розроблення проблеми слідчої ситуації має теоретичне (вдосконалення окремих методик розслідування) і практичне (правильне визначення в кожній ситуації завдань чергового етапу розслідування й оптимальне їх вирішення шляхом чіткого на цій основі планування дій слідчого) значення. Важливу роль у цьому плані відіграють типові слідчі ситуації – об'єктивні положення, які виникають передусім на початковому етапі розслідування на базі незначного обсягу інформації й часто повторюються в практиці розслідування. Окрім того, слідчі ситуації доцільно поділяти на типові та індивідуальні, завдяки цьому алгоритмізувати процес розслідування, розробляти для слідчого відповідні програми дій [1, с. 215].

Під типовою слідчою ситуацією розуміється інформаційна модель із найбільш значущими й типовими властивостями та ознаками процесу провадження у справах про злочини, що належать до певної класифікаційної групи. На підставі цієї моделі розробляються криміналістичні засоби, прийоми й методи вирішення конкретних ситуацій розслідування [2, с. 489]. Р.Л. Степанюк указує, що саме звуження поняття слідчої ситуації фактично зумовило формування окремого підходу до типових слідчих ситуацій як підстав для побудови конкретних рекомендацій у криміналістичній методиці. На думку науковця, типова слідча ситуація – це сформульована на підставі аналізу практики розслідування певної категорії злочинів абстрагована штучна модель, яка відображає стан наявної в слідчого інформації про обставини злочину й обстановку, що склалася на відповідному етапі розслідування. Типізація слідчих ситуацій під час формування методик розслідування злочинів, учинених у бюджетній сфері України, можлива за умови виділення інформації про окремі елементи найбільш значущих і таких, що часто зустрічаються, компонентів, які доцільно поділити на дві групи: 1) відомості про окремі обставини злочинної діяльності (особу, котра вчинила злочин, спосіб, сліди злочину, предмет посягання й розмір заподіяної злочином шкоди, зв'язки з іншими злочинами); 2) найбільш значущі обставини розслідування (стан доказової бази, можливості слідства, лінія поведінки підозрюваних та інших учасників розслідування тощо) [3, с. 111–112].

Частина науковців до поняття типових слідчих ситуацій включає кримінально-правовий аспект. Так, П.І. Зінов до типових слідчих ситуацій, що виникають під час розслідування злочинів, передбачених ст. 210 Кримінального кодексу України, зараховує такі: 1) учинення нецільового використання бюджетних коштів у великих розмірах; 2) учинення нецільового використання бюджетних коштів в особливо великих розмірах [4, с. 239]. На наше переко-

нання, для виокремлення типових слідчих ситуаціях варто за основу брати саме інформаційний складник. На підтвердження цього хочемо навести думку Р.С. Белкіна, який уважав, що будь-яка слідча ситуація складається з кількох компонентів: а) психологічного характеру: результат конфлікту між слідчими й особою (особами), яка (які) протистоять йому; вияви психологічних властивостей слідчого та осіб-учасників кримінального провадження; б) інформаційного характеру: обізнаність слідчого про обставини вчинення злочину; обізнаність осіб, які набули процесуального статусу в кримінальному провадженні, про стан розслідування й наміри слідчого; в) процесуального й тактичного характерів: стан провадження; можливості застосування запобіжного заходу; ізоляція один від одного осіб-учасників; можливість проведення конкретної слідчої дії тощо; г) матеріального та організаційно-технічного характеру: наявність зв'язку між черговою частиною і слідчо-оперативною групою; можливість мобільного маневрування наявними силами й засобами [5, с. 136–137].

Нецільове використання бюджетних коштів має свої особливості, які передусім пов'язані з тим, що злочин належать до неявних і для виявлення його ознак і початку кримінального провадження потрібні спеціальні прийоми й методи правового та економічного аналізу. Це стосується вивчення й оцінювання господарської діяльності окремих суб'єктів господарювання, спрямованих на виявлення порушень законодавства, що регламентують відносини у бюджетній сфері. Крім того, велике значення в цьому випадку відіграють різні документи, в яких відображається рух коштів і до яких не завжди є доступ.

Певну користь для виокремлення та характеристики типових слідчих ситуацій, що виникають на початковому етапі розслідування зазначеного виду злочинів, мають напрацювання криміналістів щодо методики розслідування злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів загалом.

А.М. Меденцев, узявши за основу обставини надходження до органу досудового розслідування матеріалів документальних ревізій (перевірок) державних контролюючих органів, виокремлює такі слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері закупівель за бюджетні кошти: 1) слідчим відкрито провадження за повідомленням (матеріалами) Державної фінансової інспекції України або іншого контролюючого органу; 2) слідчим відкрито провадження за повідомленням (матеріалами) оперативного підрозділу; 3) слідчим відкрито провадження під час розслідування іншого злочину [6, с. 125].

Розроблюючи проблематику методики розслідування викрадення бюджетних коштів, Г.В. Мудрецька визначає такі слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів ревізії (перевірки), проведеної контрольно-ревізійною службою. Ця слідча ситуація характеризується певною невизначеністю вихідної інформації, на основі якої формуються умови розслідування; 2) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів перевірок, проведених за ініціативою правоохоронних органів (зокрема на підставі матеріалів ОРД). Ця слідча ситуація є найбільш сприятливою для розслідування та характеризується наявністю достатнього обсягу інформації про обставини злочину; 3) кримінальна справа порушена на підставі матеріалів прокурорської перевірки стану додержання порядку використання бюджетних коштів. Указана слідча ситуація властива для випадків, коли прокурором за участю оперативних співробітників правоохоронних органів і працівників КРУ проводиться перевірка додержання бюджетного законодавства, та характеризується досить значним обсягом документів, що підтверджують обставини викрадення; 4) кримінальна справа порушена на підставі даних, виявлених безпосередньо слідчим під час розслідування іншого злочину. Така слідча ситуація характеризується обмеженим обсягом інформації про обставини вчинення злочину. Науковець зазначає, що слідчі ситуації початкового етапу розслідування викрадення бюджетних коштів, своєю чергою, обумовлюють специфічні завдання слідчого, які для свого розв'язання потребують проведення комплексу слідчих дій, оперативно-розшукових та організаційних заходів [7, с. 9].

Досліджуючи питання викрадення бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, В.В. Кікінчук виокремлює й характеризує також чотири типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування: 1) слідчим отримані матеріали досудового розслідування, що виділені

прокурором в окреме провадження; 2) слідчим самостійно з відповідного джерела виявлено ознаки вчинення цього злочину та внесено відомості в ЄРДР; 3) кримінальне провадження розпочате на підставі подання заяви про вчинення кримінального правопорушення відповідним суб'єктом господарської діяльності чи повідомлення банківської установи; 4) кримінальне провадження розпочате слідчим за результатами перевірки органами Державної фінансової інспекції України [8, с. 133–135].

Проаналізувавши кримінальні провадження щодо злочинів, учинених у сфері функціонування державних цільових фондів, К.Г. Гейко дійшов висновку, що всі вони відкривалися на підставі матеріалів, які включали матеріали документальних ревізій (перевірок) державних контролюючих органів. Узявши за основу обставини надходження цих матеріалів до органу досудового розслідування, він виокремлює такі типові слідчі ситуації: 1) відкриття кримінального провадження за матеріалами органу Державної фінансової інспекції України або іншим контролюючим органом; 2) відкриття кримінального провадження за матеріалами оперативного підрозділу органу внутрішніх справ; 3) відкриття кримінального провадження за ознаками злочинів у сфері функціонування державних цільових фондів, виявлених під час розслідування іншого злочину [9, с. 232].

Як бачимо з вищенаведеного, погляди науковців щодо типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування певною мірою збігаються. Можна зробити проміжний висновок, що якщо взяти за основу джерело надходження інформації про виявлення нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, то можна виокремити такі типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування:

1) інформація про виявлення факту нецільового використання бюджетних коштів в органи досудового розслідування надійшла від державного контролюючого органу в бюджетній сфері (наприклад, Державної фінансової інспекції України, Державного казначейства України, Рахункової палати України тощо);

2) інформація про виявлення факту нецільового використання бюджетних коштів в органи досудового розслідування надійшла від оперативного підрозділу (ним було зібрано відповідні матеріали);

3) факт нецільового використання бюджетних коштів став відомий під час розслідування іншого злочину (сюди входять випадки виділення прокурором матеріалів в окреме провадження).

Варто також погодитись із позицією Р.Л. Степанюка, який переконаний, що типізація слідчих ситуацій можлива за кількома напрямками – характеристикою інформації про обставини злочину та характеристикою стану розслідування. До першої групи науковець зараховує: а) повноту інформації про подію злочину, що належить до об'єктивної сторони діяння; б) повноту інформації про особу злочинця; в) повноту інформації про предмет посягання; г) наявність і повноту інформації про взаємні зв'язки злочинів різних видів у межах технології злочинної діяльності. До другої групи входить: а) джерела інформації про подію; б) ступінь поінформованості запідозрених осіб про виявлення ознак злочину; в) наявність протидії розслідуванню; г) позиція сторони захисту щодо повідомлення підозри [3, с. 112–113].

У зв'язку з цим класифікацію типових слідчих ситуацій початкового етапу розслідування досліджуваного нами злочину варто доповнити:

1) особа (особи) причетна до нецільового використання бюджетних коштів органам досудового розслідування відома чи невідома;

2) місце перебування такої особи (осіб) органам досудового слідства відоме чи невідоме;

3) особа (особи) причетна до нецільового використання бюджетних коштів знає чи не знає про виявлення та реєстрацією органами досудового розслідування цього факту;

4) органам досудового розслідування відомий чи невідомий безпосередній спосіб учинення злочину, а також точна сума, що була використана не за призначенням, і на що саме;

5) виявлений факт нецільового використання бюджетних коштів пов'язаний чи не пов'язаний з іншими відомими органам досудового розслідування фактами нецільового використання бюджетних коштів;

6) органи досудового розслідування володіють чи не володіють усіма необхідними документами, що підтверджують факт нецільового використання бюджетних коштів.

Безумовно, на початковому етапі розслідування ці варіанти типових слідчих ситуацій можуть комбінуватися залежно від конкретних обставин справи та впливати на подальші процесуальні й тактичні рішення слідчого.

Висновки. Варто зазначити, що наведені слідчі ситуації початкового етапу розслідування нецільового використання бюджетних коштів, виділених на роботу з відходами, націлюють слідчого на роботу з матеріалами контролюючих органів, які виявили злочин, і визначення тактичних завдань розслідування, що вбачаються з положень Кримінального процесуального кодексу України, а також пошук оптимального арсеналу засобів, здатних їх вирішити.

Список використаних джерел:

1. Калініна І.В. Ситуаційна обумовленість розслідування господарських злочинів, пов'язаних із підробленням документів / І.В. Калініна // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». – 2013. – № 1. – Том. 26 (65). – С. 212–217.

2. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування : [монографія] / С.С. Чернявський. – К. : Хай-Тек Пресс, 2010. – 624 с.

3. Степанюк Р.Л. Ситуаційний підхід у формуванні методик розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері / Р.Л. Степанюк // Право і безпека. – 2013. – № 3 (50). – С. 110–115.

4. Зінов П.І. Типові слідчі ситуації розслідування злочинів, пов'язаних із нецільовим використанням бюджетних коштів / П.І. Зінов // Теоретичні і практичні проблеми кримінального судочинства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Донецьк, 19 жовтня 2012 р.). – Донецьк : ДЮІ МВС України, 2013. – С. 239–240.

5. Белкин Р.С. Курс криминалистики : в 3 т. – М. : Юристь, 1997. – Т. 3 : Криминалистические средства, приемы и рекомендации. – 1997. – 480 с.

6. Меденцев А.М. Слідчі ситуації початкового етапу розслідування злочинів у сфері державних закупівель / А.М. Меденцев // Право і безпека. – 2014. – № 4 (55). – С. 123–127.

7. Мудрецька Г.В. Методика розслідування викрадень бюджетних коштів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Г.В. Мудрецька. – Ірпінь, 2011. – 18 с.

8. Кікінчук В.В. Типові слідчі ситуації початкового етапу розслідування викрадення бюджетних коштів в агропромисловому комплексі / В.В. Кікінчук // Право і Безпека. – 2013. – № 2 (49). – С. 131–136.

9. Гейко К.Г. Слідчі ситуації в досудовому розслідуванні злочинів у сфері функціонування державних цільових фондів / К.Г. Гейко // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна. Серія «Право». – 2015. – Вип. 20. – С. 231–233.

